

סוסתי: פרקים נבחרים

מיידיש: דן מירון

מי הוא היה: מנדלי מוכר ספרים או שלום יעקב אברמוביץ' (1836-1917)? יהודי שביהודים, או משכיל ופורץ גדר? קלאסיקון של ספרות יידיש, או יוצר "הנוסח" העברי? מבקר אכזר של הקיום היהודי, או חומל על עמו היתום? נואם ומפטפט, או סופר את מילותיו בקפידה? חובב ציון ומתרגם "אוטואמנציפציה" של י"ל פינסקר ליידיש, או שמרן ששם ללעג וקלס את חיבת ציון? משורר הטבע או חובש ספסל בית המדרש? כל התשובות שלעיל נכונות, כמובן.

ב־1873 פרסם מנדלי את ספרו "סוסתי", די קליאטשע, המספר את קורותיו של סרוליק (ישראליק), צעיר שמבקש לפנות עורף לעיירה היהודית ולגלות את העולם. הוא מנסה לרכוש השכלה כללית ולהתקבל ללימודי הרפואה, אך תחת זאת מאבד את שפיותו לאחר שפגש בסוטה אומללה שכולם מתעללים בה מאז ימי הפרעונים, ולדבריה היא אינה אלא נסיך שלבש דמות סוטה ומאז נרדף. הספר הוא אלגוריה סאטירית מרה ופרועה על מצבם העלוב של היהודים, כמיעוט שסובל בכל מקום מרדיפות ומאלימות העמים הסובבים אותו. הספר זכה להצלחה מסחררת ואף לכבוד שבפסילה על ידי הצנזורה הרוסית. אנו מציעים כאן את הפרק השלישי והרביעי מתוך הספר, בתרגומו של דן מירון, ולשם השוואה: קטע מתוך הפרק השלישי בגרסה העברית של מנדלי עצמו, משנת 1909*.

פרק 3: "ברוך משנה הבריות"

הערב היה יפה, שקט. השמים היו טהורים, זרועי כוכבים ומאוד נמוכים. מנקודת עלייתה, כאילו התנשאה מתוך האדמה, התנוססה לבנה אדומה כדם. בהמות העיר כבר אכלו מזמן את שהונח לפנייהן באבוסים, ארוחת הערב הרגילה שלהן, ואחרי שנחלבן, כנהוג, הן כבר ישנות במנוחה על משכניהן ברפתות. כפי שחבר באגודת "צער בעלי חיים" צריך לעשות, ליקטתי צרור של חציר רענן והבאתי אותו לסוטה האומללה. המסכנה רבצה יגעה בבוך, ואלמלא נעו צדי גופה כשהתנשפה היה אפשר לחשוב שכאן מוטלת נבלה, כה רזה, כה גרומה היא הייתה, ממש עור ועצמות.

* דברי המבוא מבוססים על אחרית הדבר שכתב בני מר לספר "מסעות בנימין השלישי וסיפורים אחרים", עם עובד 2007.

שוק, שוק שוק! – דיברתי אתה בלשון סוסית כשניגשתי אליה, ליטפתי את צווארה והנחתי לפניה את החציר.

הסוסה מרימה את ראשה, נושאת אליי זוג עיניים ומביטה בי בתימהון, הכיזד אדם שכמותי עושה כבוד לסוסה ועורך אצלה ביקור ערבי דווקא בשעה שהיא רובצת בבון! שוק, שוק שוק! – אני מדבר סוסית; כלומר, ערב טוב לך, סוסה!... שוק, שוק! הא לך ארוחת ערב, אם עוד נשארה לך שן בפה. שוק, שוק! ממש רחמנות עלייך, מסכנה, ואני תוחב את צרור החציר אל מתחת לאפה.

– ברוך הבא! – נשמע פתאום קול אטום. למשמע ה"ברוך-הבא" נשאיתי חצי מת. מאיפה, אני מתפלא, מאיפה זה הגיע פתאום? מי היה המדבר? הרי אין כאן סביב-סביב אפילו זכר לבן אדם. – אל תיבהל, איש צעיר! – נשמע הקול מחדש – אל תיבהל. אני, הסוסה, מדברת אליך.

– הסוסה! אני פולט צעקה בקול שאינו קולי, וזרם חם חולף על איברי כמו טור של נמלים, מלהיט בי את הדם. אני מרגיש כאילו צרצר מצרצר אצלי בתוך הראש. זו, כנראה, אחת מאותן סוסות משובחות, אני חושב לעצמי, ותוך כך אני נזכר שהיום הוא יום רביעי והשעה שעת לילה – בדיוק הזמן של השדים. – אל תחשוב יותר מדי – מוסיף אותו קול להישמע – בכל הפשטות הפשוטה, אני, הסוסה, מדברת אליך.

– הייתכן?! סוסה יכולה לדבר?! – אני שואל בתמיהה גדולה. – זה כלל אינו פלא גדול כל כך, היא עונה. מעשים כאלה כבר קרו. ברשומות ההיסטוריה נרשמו הרבה דיבורים ודרשות שנשמעו מפי סוסים. כך מאז אתונו של בלעם ועד היום. – הא? ייתכן שכך, אני אומר ומתגרד זמן-מה ותוך כך אני נזכר באותן מעשיות שלמדתי לקראת הבחינות. – כן, באמת כך. סוסים דברנים אני מכיר, אבל סוסה!?! – מה זה משנה סוס או סוסה? אדרבה, כשזה כבר קורה, מדברות בדרך כלל רק הנקבות. אתונו של בלעם הייתה גם היא נקבה. אף על פי כן, תירגע. מי שמדבר אליך אינו סוסה!

– מה הפירוש של זה? קודם סוסה, אחר כך כבר לא סוסה! אני שואל בתימהון, מתכופף כדי להיטיב לראות – אלא אם כן את – שד, אתה רוצה לומר – היא קוטעת אותי. לא, לא, ידידי, אתה טועה. אינני שד, אני מבטיחה לך, וגם לא סוסה. הפנים, הצורה שלי הם של סוסה, אבל אני משהו אחר לגמרי. אילו היית יודע מה עבר עליי בעולם היית מבין אותי וחדל להתפלא.

ואכן מיד התבונן בי זוג עיניים מביעות סבל ולאות מעורבים בתחינה ובטוב-לב אין סופי; עיניים שיכולות להיות אך ורק לאדם חלש, אומלל, מיסור; אדם שעלבו בו ללא סיבה, והוא מביט בכולם חרש, בשתיקה, וכל מבט שלו מספר על מכאובים פנימיים; כל מבט מדבר, צועק הצילו!, מבקש רחמים וקורע חתיכה מהלב שלך. אני מביט ומביט – מה סוסה! איפה סוסה! איכשהו ניבטים אליי פני אדם. איך! מה פתאום! מאיפה צץ כאן בנאדם! איזה מין תעתוע הוא זה?... ובעוד אני מביט פעור-פה ביצור הזה, הוא מרים לעברי יד, וכשאני מקבל אותה, משום הנימוס, אני מרגיש שאני מחזיק בידי פרסה.

– "ברוך משנה הבריות" – נמלטת מפי בלי רצון הברכה הידועה, ותוך כך מגיע לאוזניי איזה שאון, משהו כמו זעקה מרה, כמו אם המבכה את ילדה וכמו איזו התרוצצות, רחיש של משרתים סביב מיטתו של חולה, כמדומה; גרירה, טלטולים, שפיכת מים קרים על ראשי. קר! כל איבריי רועדים. אני נדחק אל הסוסה ומתרפק עליה כדי להתחמם לצדה.

– כבר זמן רב את ככה מוזרה?

– זמן רב כאורך הגלות! – היא עונה לי באנחה.

– איך זה קרה לך? – אני שואל ומקרב את עצמי עוד יותר אל גופה. היצור המוזר תוקע בי זוג עיניים המביטות בי כאילו הייתי מטורף. אחר כך פניו מרצינות והוא מתחיל להשמיע דיבור רווי-עצב:

– מי שעייך לפחות עיון כלשהו בספרים או שמע סיפורים מפי זקנים יודע, שהמעשה באנשים שלבשו בעודם בחיים צורות של כל מיני חיות ובהמות, רמשים ושרצים, או שהם התגלגלו בהם לאחר מותם – הוא אחד מן הדברים המצויים. בימים משכבר קרו דברים כאלה לעתים קרובות מאוד, והם קורים לפעמים גם בימינו. מלומדים גדולים וכן אנשי דת קובעים זאת בפיהם ובעטם. אנו מוצאים בספרי ההיסטוריה, ששמירמית, מלכת בבל, לבשה לעת זקנה צורת יונה. דניאל ראה בחזון נבואתו את ארבע המלכויות בדמויות של אריות, נמרים ודובים, והוא מספר על נבוכדנאצר מלך בבל, שנהיה בסוף חייו לדוב. ומה שנוגע ליוונים – אצלם מקרים כאלה היו רגילים מאוד. אלוהיהם זאוס, שהיה, במחילה, מכור לעניין שבינו לבניה, התחפש פעם לפר, ואת הנסיכה יאה, בתו של המלך אינאכוס, הפך לפרה, וכך, בדמות פרה, היא התגלגלה בעולם במשך זמן רב. בארצם של היוונים נמצאו גם מיני יצורים שהיו חציים אדם וחציים בהמה, וקראו להם קנטאורים. אחד מהם, כירון שמו, חצי סוס וחצי אדם, גידל זקן ופאות, חבש שטריימל, והיה המלמד שהרביץ תורה בנסיך תזיאוס. מסתבר שכמו העם ככה גם המלומדים שלו. אם האנשים הם פראים, אז גם המלמד שלהם הוא פרא... ובאירופה, כמה נשים זקנות ועלמות צעירות ראו שם מלומדים ואנשים יראי שמים כשהן נהפכות לצפרדעים, לדרקונים, וכן לשרצים ארסיים אחרים, או כשהן טסות באוויר רכובות על יעים ומטאטאים. והדבר אושר באותות ובמופתים. אלה היו זמנים נהדרים לעושי להטים, לאנשי האמנות השחורה, ולאלה המאחזים עיניים. הם עשו בעולם כבתוך שלהם ופעלו מעשים שהאוזניים תצילינה! אנשים רבים, ביניהם הרבה נסיכים ונסיכות, נהפכו בגללם, מסכנים, לחיות פרא... קראו בספרים ובמעשיות של כל העמים ותיווכחו, שלא נסיך אחד ולא מלך אחד נהפכו לתיש, לסוס, לשור וכיוצא בהם; לא נסיכה אחת, לא בת-מלך יחידה, נהפכה בגללם, מסכנה, לפרה, לעגלה, לעז; לא נסיך אחד ולא רוזן אחד הפכו בידיהם לכלב, לזאב, לדוב, שקרעו אנשים לגזרים וחנקו אותם למוות, שתו את דמם ומצצו את לשד עצמותיהם. כן, כפרים שלמים וערים שלמות נהפכו, לא עלינו, על פיהם, ועדרי בקר לקו בצרות צרורות, בייסורים נוראים, בעינויים קשים... הנה, זה מה שקורה בעולם. כאלה הם הדברים שנגרמו בגלל אחיזת עיניים, מעשי כישוף והתחברות עם שדים ורוחות.

– בני אדם מסכנים, אומללים.

המילים האחרונות האלה נשמעו אטומות כמו מתוך חבית ריקה, ואיכשהו לא נראו כמילים שנהגו בשפתיים. נדמה היה כאילו לא הסוסה דיברה אותן, אלא איזה רוח דיבר

מתוכה. זה זעזע אצלי את המוח, הרעיש, זמזם כאילו זרם חזק של מים קרים בקע מאיזו תעלה. הסוסה התבוננה בי והמשיכה להשמיע את דבריה.

– באותם זמנים היה פעם נסיך, בן-מלך נאה מאוד, פיקח, מוצלח עם כל המעלות, ממש צעצוע. הבן-מלך הזה נדד בנעוריו, עשה מסעות כדי להכיר את העולם. בכל מקום שאליו הגיע צלצלו פעמוני תהילתו. אחד ממלכי מצרים, הארץ המפורסמת בצועניה ובעושי הלהטים שלה, פָּעס פָּעס גדול על אותו הנסיך כשזה בא להתארח אצלו. מרוב בהלה שמא הנסיך הזה יתחשבן אתו בבוא הזמן ויגרש אותו מארצו שלו, הוא זימן אליו את גדולי המכשפים שלו ואמר להם כך: הבה נתחכמה לו! שפירושו: הבה, אחי, נערים על הנסיך ונעשה לו איזה תעלול. המכשפים בלהטיהם הפכו את הנסיך לסוסה והעבידו אותה בפרך. הסוסה המסכנה גרה הרים שלמים של חומר ולבנים ובנתה מהם ערי מסכנות: פיתום ורעמסס. שנים רבות עינו אותה הצוענים, ירדו לחייה, עד שאלוהים ריחם עליה. הגיע למקומה אדם גדול, מפורסם, בעל שם, ששם ללעג את הצוענים ואת כל כישופיהם כשחולל באמצעות "השם המפורש" הקדוש קונצים גדולים יותר מאלה שלהם. הוא השמיע איזה לחש והסוסה נהפכה בחזרה לבן-מלך! כל עוד חיו אותו בעל-שם גדול ותלמידיו המפוארים שבאו אחריו, היו לו, לנסיך, פני אדם, והוא חי בעושר ובכבוד בארצו; אבל אחר כך, כשכולם נפטרו, שבו האויבים והפכו את הנסיך לסוסה. ובדמותה זו היא מגורשת זה עידן ועידנים ממקום למקום. לנסיך האומלל אכן הולם הכינוי "הסוסה הנצחית". הסוסה מיטלטלת ונודדת אל כל חור נידח שרק ישנו בקצה העולם. כל מי שיראת אלוהים בלבו רוכב עליה; כל מי שמאמין באלוהיו, תוקע בה מכה, מכניס לה אגרוף. כל אחד מעמיס עליה את הצרור שלו, את תרמילו. תמיד היא נתונה בעול, גוררת בהרבה יגע, דם וזיעה חומר ולבנים, שערים שלמות נבנו מהם...

באותו זמן היה המוח שלי היה מלא מעשיות מופלאות, סיפורי מכשפים וקוסמים – הן אלה שבלעתי בתענוג בנעוריי מספרוני המעשיות שלנו כגון "אלף לילה ולילה", "צנטורה-ונטורה" ו"מעשה בבא", הן עוד מיני מעשיות שבלעתי עכשיו כמו אטריות חמות. לבי היה חם באותו זמן ודמי רותח; כוח הדמיון שלי היה אש-להבה; הרגשות – כמו אבק שרפה שניצת מכל חיכוך קל ויורה מטחים; עיניי היו מעיינות, מרחצאות חמים; כל אדם שסבל ממשוהו הפיק מהן דמעות חמות, לוהטות. ובכן, באותו זמן נגע הסיפור על אודות הנסיך האומלל עד עומק לבי ונעשיתי נסער כולי.

– תגידי לי, בבקשה ממך, פניתי אל הסוסה; תגידי לי איפה הוא עכשיו? איפה נמצא כעת הביש-גדא, הנסיך האומלל?

– הנסיך הביש-גדא רובץ כעת מולך בדמות שיש לה פנים של סוסה. נאנח ובוכה שטפתי את הסוסה האומללה בדמעות דם ויגון.

פרק 4: סרוליק מתוכה עם הסוסה

כשנרגעתי קצת הרמתי ראש וראיתי – הלבנה זורחת, מביטה כלפי מטה, מכוונת את קרני הכסף שלה אל תוך הבור, והנה, שם, רובצת לה הסוסה שלי ולועסת חציר במנוחה,

בקרירות נפש, בלי טיפת דאגה, ממש כמו סוסה אמתית, סוסה מלידה. בלבי סערו רגשות מנוגדים. הנה, רק עכשיו הרגשתי כאילו החיים שלי נגמרים מרוב רחמנות על הסוסה העצובה והאומללה, ועכשיו אני כבר כועס עליה. הייתכן?! איך היא רובצת לה בבוץ כל כך רגועה, קרת רוח, כאילו אינה חשה ואינה מבינה את מצבה המר. איך היא פוערת פה ולועסת לה אחרי סצנה מחרידה כל כך ואחרי החבטות שספגה רק היום! התחלתי לשאול את עצמי אם כל הסיפור כולו איננו חלום; אם אין לי כאן עסק עם סוסה פשוטה, שלא פועם בגופה אפילו עורק נסיכי אחד; שאין לה שום כבוד עצמי, שום רגש של "הדר", והיא כבר אינה מסוגלת, לא עלינו, אפילו להבין את צרותיה, לחוש את החרפה הגדולה, את הביזיון. מפני שאילו היו בה אפילו טיפה של רגש, ניצוץ של הבנה, הרי בשום פנים ואופן לא הייתה מסוגלת לרבוץ כך במקומה רגועה כל כך. הדם חייב היה לרתוח בה; כל איבר, כל עורק שבה צריך היה להזדעזע. היא הייתה חייבת לחשוב, להקדיש את כל תשומת לבה לכך, שלא טוב לה להישאר בעולם סוסה נצחית; שאל לה לסבול מידי של כל פרחה, מכל כלבלב, ושהיא חייבת להפוך את העולם, להשתמש בכל אמצעי, ובלבד שתחזיר לעצמה פני אדם. פשוט התביישתי מעצמי. אני כנראה משוגע! מה אני עושה כאן? על מי התאנחתי ובכיתי זה עתה? על מי שפכתי דמעות מרות? רק עכשיו הייתי מוכן להקדיש, להקריב את ימי ושנותיי, את כל חיי – בשביל מי? בשביל סוסה! בשביל סוסה חורקת, מקצרת ורצוצה מרוב עבודה! הבטתי סביבי והרחקתי את עצמי קצת אחורה.

לפתע פלטה הסוסה אנחה, וזו הממה את לבי כרעם. הזדעזעתי. רגשות רחמנות לוחטים הציתו מחדש את דמי. האנחה שלה חוללה בקרבי מהפכה שלמה ועוררה מחדש, כמו במגנט, את משיכתי אליה. הנה כך טוב שתהיי, סוסה. היאנחי, היאנחי, סוסה! סימן טוב הוא לך. באנחה משתקף הנסיך האומלל כשהוא נאבק בכל כוחותיו כדי להחזיר לעצמו פני אדם. באנחה נשמע קולו הזועק; עדיין אני חי וחש כל דבר, כמו כל בני האדם! נשמעות בה זעקה ובקשת רחמים: הצילו, אנשים, רחמו עליי, הניחו לי ללבוש מחדש את צורת! – היאנחי, סוסה, היאנחי! היאנחות אולי תביא למשהו, אולי תזעזע ותשבור לבבות, אולי היא תיכנס באוזניהם של אנשים והם יתחילו לרעוד, יתחילו לרחם ולעזור לך. הנה כך, סוסה, טוב את עושה כשאת נאנחת!

ובעוד אני שקוע במחשבות האלה, אני מעיף מבט – אף לא קמצוץ חציר נותר אצל הסוסה שלי. היא אכלה הכול ולא הותירה, ניתן לומר, עלה לרפואה. אִ-אִ! חשבת לעצמי: זהו הדבר שעליו מספרת האנחה! היא נאנחת פשוט כשזה נוגע לכרכשת שלה; נאנחת על כך שאין כאן צרור חציר נוסף, חופן עשב נוסף. אילו הייתה מקבלת חציר לרוב, עשב כל כמה שתרצה, ובתוספת לכך גם כמה קבים של שיבולת שועל, הייתה מרוצה, ממש מאושרת. שיהיה כבר מה שיהיה, ובלבד שתהיה שיבולת שועל בשפע, שהקיבה תהיה מלאה. סוסה אמתית, סוסה ותו־לא!... המחשבה הזאת הרגיזה אותי לגמרי. מרוב רוגז רעדתי ממש והייתי מטורטר מאוד...

– מה אתה רועד כל כך?! – בוקע מתוך הסוסה דיבור המכוון כלפיי – אולי צר לך כאן המקום. כנראה, לא טוב לשבת כאן לצדי?

– ייתכן שלך טוב לשבת כאן, אבל לאדם בעל הבנה ורגש, אדם היודע מה טוב באמת,

מקום כזה הוא רע, רע מאוד! אני אומר ברוגזה כלשהי ובכוונה לעקוץ אותה באמירה מחודדת.

– כמוכן, לך קל לדבר! – היא עונה לי, מחווה תנועה בראשה – אחר במקומי, אילו היה מגולגל בסוסה במשך כל כך הרבה שנים, חשוף לכל כך הרבה פגעים, נאלץ לנדוד כשהוא עייף עד מוות, מדוכא עד עפר, סובל כל כך הרבה צרות, דואב בכל איבר לחוד, אחר כזה היה מאבד זה כבר את ההבנה ואת הרגש גם יחד. את השפה הוא היה מאבד, והיה נעשה לבהמה אמתית, סוסה ותו-לא.

– נו, נו, קטעתי את דבריה. הרפש חביב עלייך, כאן טוב לך? – והיא אליי: נדמה שדי טוב; בכל אופן טוב יותר משהיה פעם. היו זמנים שבהם היו מגרשים אותי, לא נותנים רגע מנוחה. האויבים שלי רדפו אותי בלי הרף, סילקו וגזלו ממני את שארית כוחי. עכשיו, לפחות, אני נחה כאן קצת. הרפש משמש משכב רך, ואני יכולה לפחות ליישר קצת את העצמות הבלות והחולות שלי.

– אני לה: והחבטות שרק היום ספגת מידי הפרחחים? והכלבים שהתנפלו עלייך כאן לפני זמן קצר, כבר שכחת אותם? אולי גם אלה היו טובים לך?

– היא אליי: טובים יותר מאשר פעם. לאלה אתה קורא כלבים?! היית צריך לראות את הכלבים שהשדים, האשכנזים, שיסו בי פעם. ההם היו מגודלים, מלומדים, מזילי ריר, עומדים על הרגליים האחוריות, מכשכשים בזנבות, ועושים כל מה שציוו עליהם. בין הכלבים האלה היו פרופסורים גמורים, שהיה להם שכל כמעט כמו לבני אדם; אבל לב ושיניים היו להם של כלב שבכלבים. הנשיכה שלהם הייתה מחרידה. עד היום נותרו אצלי סימני השיניים שלהם... הכלבים שראית היום הם פשוט עגלים, ראשים מטומטמים, בלי טיפת שכל. אפילו אינם יודעים, מסכנים, איך להתנפל, איך לנשוך, לנבוח. העיקר שנובחים, סתם; נובחים גם לעבר הירח. בחתיכת לחם אפשר לסתום להם את הפה, ואז תוכל לגנוב בלי חשש, לגזול, לשדוד, ממש נגד עיניהם... והפרחחים? גם אלה פרחחים?! בריונים אמתיים היו באותן שנים, שבהן הם עשו עצמם שוטים גמורים, בלבלו את הראש והמציאו מיני העמדות פנים משונות. למשל, הם היו מתחפשים לדובים, עושים "בו!" ומפחידים את האנשים... נכון, גם לפרחחים של ימינו לא חסר כלום. אבל איך אפשר להשוות אותם לאלה שהיו אז! כשהם היו נטפלים אליי בהעמדות הפנים שלהם פשוט החיים נמאסו לי. ואלה, למשל, הסוסים החזקים שראית היום בשדות התבואה, גם הם עינו אותי.

– מה את מדברת? – אני פונה אליה בתמיהה נחרדת – מה פירוש זה שהסוסים עינו אותך, הציקו לך? מה לך ולסוסים שראינו היום?!

– אילו ידעו בני אדם לחדור לפנימיות הדברים, היו הרבה מאוד קושיות שמקשים החיים נפתרות להם. אל תדאג, אני מדברת לעניין. הנה הסוסים האלה הם גלגולים של בריונים מחרידים בפראות ובכיעור שלהם, שמצצו את הדם, עינו את כולם, חוללו שערוריות ועשו נזקים עצומים. כל אחד מהם בפני עצמו היה חסר נפש, אבל אלפי "נפשות" היו חייבות לעמול בשבילו. ההם, הנפשות, היו אוכלים את חתיכת הלחם היבש טבולה בזיעת אפם. מלבד זה לא ויתרו להם על שום דבר, אפילו על דבר מן הדברים שהם עצמם גידלו. טיפחו בעמל כפיהם. ואילו הוא, חסר הנפש, היה רוחץ ברוב טובה, אוכל

את פרי עמלם, ועוד מבזבוז, משליך. ההם הפקירו למענו את חייהם. בעבודתם הם הקימו בשבילו אחוזות, כפרים, ערים; ביגיעתם הם צברו למענו רכוש עצום, וקומץ המזון שהם היו מקבלים מידי לפעמים, רק כדי שהקשר בין הגוף לנשמה לא יתנתק, נקרא נדבה. הם היו קבצנים מסכנים, והוא – בעל רחמים, אדון רב חסד, בעל צדקה, בעל טובה. זה שהם עמלו למענו בפרך היה דבר מובן מאליו. אכן, כך צריך להיות! וכשהוא נידב פעם איזו נדבה לרעבים, לחולים (שחלו מן העמל שעמלו למענו) – על כך כל העולם היה צריך לדבר! שרו לו שירי תהילה! התפעלו ממנו בכל העיתונים והעלו אותו על נס – שידעו כל בני האדם איזה רחמן, טוב־לב, ירא שמים ואיש סגולה הוא! פעם היו הסוסים האלה בני אדם הולכי בטל. היום הם סוסים הולכי בטל! שכן, בל נשלה את עצמנו, לשם מה נחוצים סוסים אציליים ומלומדים? לעמול הרי עמלים, מסכנים, הסוסים הפשוטים. הם אלה החורשים את השדות, שואבים את המים וחוטבים את העצים, נושאים משאות ועושים כל דבר הדרוש לחיי היומיום. הסוסים האציליים מנהלים חיים מאושרים באורווה, ליד ערמות חציר ושעורה. לפעמים הם יוצאים לטיול עם הפרוץ שלהם, מנפנים רגליים, מתגאים בכרס המדושנת שלהם, ברתמה המפוארת; או שהם רוקדים, עושים הצגות בקרקסאות, ובצורה זו גם גונבים את הכסף מכיסי הציבור. איזה תועלת אמיתית מביא סוס רוקד ועושה מעשי הוקוס־פוקוס?! לשם מה ממטירים עליו זהב, מכסים אותו מראש ועד כף רגל בכסף? מוטב שהסוסים האלה יעבדו ולא יגרמו הפסדים.

– ששא, קצת יותר בשקט, אמרתי לה. תמיד את מדברת כל כך הרבה?

– אח! ענתה הסוסה באנחה – בדרך כלל אני שותקת, לא יכולה להוציא מילה. לא רוצים שאדבר. לעתים קרובות אני לא מסוגלת אפילו להשמיע פיפס. ובזמנים כאלה אני באמת סוסה בכל הפרטים והדקדוקים. אפילו תדבר אליי מהיום עד השנה הבאה, אני כלל לא אשמע מה שאתה אומר. אתה תצעק: פני ימינה! ואני אפנה דווקא שמאלה, אלא אם כן תתפוס בציצית ראשי ותמשוך בכוח. אז יכול לרכוב עליי כל מי שרוצה, אפילו נער, שוטה ופרחח, נבל, בטלן, לא־יוצ'לח! אבל בזמנים מסוימים נפתח אצלי הפה, כשמושכים אותי בלשון, פורצים לי מהפה תשעה קבים של דיבור, ואני מדברת אז על אדוני ועל משיחו ועל נְנִתְקָה. נשלף אז מתוכי בכל כוח, כמו שלהבת מפי הר געש, כל מה שהצטבר לי על הלב, עננים שלמים של כעס, תסכול, כאב ופורענות. הדמים מתגעשים בי כמו נהרות העולים על גדותיהם בזמן הפשרת האביב. נישאים בתוך הראש שלי משברים מחרידים הקורעים את המוח והנדחפים החוצה בעד העיניים. המרה פוקעת אצלי ואני שופכת את לבי המר, את רוחי הכבדה!...

– תגידי לי, נשמה שלי – פניתי אליה – אם כבר הגענו לדיבור על כך, מדוע באמת את גורמת הפסדים? רק היום התנפלו עלייך בשל כך. רק היום צעקו: היא גורמת היזק! – התבונן בדבר ביתר תבונה, היא עונה לי, ואז לא תאשים אותי כל כך. כשמדברים על ההפסד שאני גורמת חייבים להציג אותו מול התועלת שאני מביאה. בשום דרך אחרת אי אפשר לשפוט יצור ולהכריע לטוב או לרע, אלא אם כן אתה מניח את שני הדברים על כפות המאזניים, זו מול זו, כדי לראות מי מהן תכריע. אם לא כך, הרי אין כמעט שום אדם שיצא נקי מהפגם הזה, אפילו זה שזועק חמס על כך. כפי שנוהג כיום כל העולם, הפסד כזה הוא בבחינת חטא שאי אפשר למחוק אותו, אי אפשר לכפר עליו

אלא באמצעות חטא נוסף כמותו. מדוע, אומרים, פלוני גורם נזק? – הרי זה חטא שכל כמה שתצעק, הוא נשאר מה שהוא. אי אפשר להסתיר אותו מתחת להינומת כלה או למסווה צדקה או תועלת. שמעון הנגזל, מסכן, זועק: אבוי! ראובן גורם נזק! אכן, עונים לו, אמנם ראובן מקלקל קצת – אין ברה. מה הוא יכול לעשות? – אבל תסתכל ותראה כמה הוא מועיל באיזה מקום אחר!... ומה אם גם אני מועילה!.. אם גם אני הבאתי ומביאה תועלת לעולם?! ושכך הוא, נדמה לי, לא יכחיש איש. מימים קדמונים רוכבים עליי, כל אחד הפיק ממני איזו טובת הנאה, מי יותר ומי פחות. את מי כבר לא נשאתי על גבי? ממי לא ספגתי אי-פעם נזקים? אני סבורה שהעבודה שלי שווה הרבה יותר מחופן עשב! עד כאן עניין אחד. עניין אחר – אל תשכח עד כמה התנאים מעיקים, המצוקה מאלצת. אם לא אחפש בעצמי את מזוני, איש לא ייתן לי אותו, ואז איאלץ להניח את השיניים על המדף ולמות מרעב. אי אפשר לצפות ממני להתנהגות מנומסת. כל עוד חיים, מוכרחים לאכול. ומה כבר אני מבקשת מלבד מזון? וכמה, לא עלינו, גדול הנזק שאני גורמת? חופן חציר! קמצוץ עשב!... אבל אותם סוסים יפים נהנים מכל טוב. להם הרי מספקים את כל צורכיהם. להם ניתנה הזכות לרעות בכל מקום! להיזון מכל דשא-עשב! וומדוע הם גורמים היזק, ועוד איזה היזק! רומסים תבואות, הופכים שדות שלמים לתלי חורבות, לשממה.

– מה הקשר, אני שואל, שהיה קיים פעם בינך לבין אותם סוסים, או, כפי שאת אומרת, אותם בריונים?

– אותם בריונים, או כפי שאתה אומר, סוסים, היא עונה, היו נוהגים פעם, בשנים הקדמוניות, להציק לי נוראות ולענות אותי עד מוות. כשהחבריה שלהם הייתה יוצאת פעם למלחמה בטורקים, הם היו סוחטים אותי, פוסעים עליי ברגליהם, מוצצים את לשד העצמות. הם פשטו אז מעליי את העור, ניתקו את העורקים, טבעו בי חותמות, חרכו אותי בגחלי פחמים. על עורי עדיין מודפסים בכל מיני סימנים סיפורים שלמים של האכזריות, הפראות והאווילות ששלטו באותם זמנים קשים ומרים. הכתמים הכחולים על הפרווה שלי, הגב החרוש מורסות – הם ההיסטוריה הכתובה של אותם דורות ראשונים. הבט בעורי וקרא בעצמך!...

*

לשם השוואה, הנה קטע מהטקסט העברי בגרסה של מנדלי מ-1907 (מתוך הפרק השלישי):

לילה. שקט ודממה. מקצה השמים עולה הירח, מושל הלילה, ודורך על כמתי רקיע לפקד חיל כוכבים, סדורים במשמרותיהם ועומדים להקביל פני רבם המאור הגדול. בהמות המקום כבר נכנסו לרפתים לאכול סעודתן בערבית ורובצות על משכבותן לאחר שחלבו אותן בעליהן חליבה יפה כדת עד טפה אחרונה. נהגתי מנהג חבר מחבורת "צער בעלי-חיים" ולקחתי פקיע קש בידי ובאתי אצל הסוסה העלובה לתוך הבור. עלובה זו מצאתי רובצת בטיט עיפה ושוממה בלא כח, ואלמלא גנוחי גנחה ברוחה הקשה, ואלמלא נפנוף והשפלת צלעותיה בכל נשימה ונשימה סבור הייתי נבלה מוטלת לפני, כל כך גופה כחוש ומדולדל ואין בו אלא עור ועצמות.

– שקשק, שקשק! – פתחתי בלשון סוסית, מתקרב לסוסית, מחליק צוארה ומניח פקיע של קש לפניה.

הסוסה מרימה ראשה ומעמדת עלי שתי עיניה, תוהה ומשתוממת, אדם שכמותי יחלק כבוד לבריה בזוויה ושפלה ויבקר אותה בלילה במרבץ מזוהם זה! ואני משפיל עצמי, כופף ראשי וחוזר ומדבר סוסית:

– שקשק, שקשק! כלומר: ערבא טבא, סוסה. שקשק, שקשק! – הילך סעודת ערבית. אכלי אם נשתיירה שן אחת בפיך. שקשק, שקשק! – המקום ירחם עליך, סוסתי. אומללה את מאד! שקשק, שקשק! – אומר אני לה בחסד וברחמים ומשים פקיע של קש אצל פיה. “ברוך הבא!” – קול קורא נשמע פתאום.

נודעזעו אברי מקול הקורא ולא ידעתי מאין הוא בא ומי הוא הדובר לי, הלא במקום זה ובכל סביבותי אין אדם ולא דמות אדם. והקול חוזר וקורא:

– אל תתירא, בן־אדם, אני הסוסה מדברת עמך!
– סוסה! – צעקתי בקול פחדים וזרם רותח עובר בכל גופי ומרתיח את דמי. אני חש בראשי, כאלו צרצור סורט ומציץ במוחי – סוסה זו, הרהרתי בלבי, אינה אלא רוח. ומיד נזכרתי, שהלילה ליל רביעי בשבת, שבו ניתנה רשות למזיקים.
– אל תהרהר הרבה! – נשמע קול הסוסה מדברת לי – פי הוא המדבר לך.
– סוסה מדברת! אתמהה.

– אין בזה תמיהה כלל. כבר היה לעולמים. בספרי קורות העתים מצינו הרבה דברי אגדה ודרשות, שאמרו סוסים וחמורים מימי בלעם ועד עתה.

– כך הוא, כך – אמרתי לה, מתחכך שעה קלה ונזכר באותם דברי אגדה, שהייתי לומדם לצורך הבחינה – אבל... סוסים דברנים אני יודע, וסוסה... סוסה מי יודע?

– הכל מדברים ואפילו סוסה. ולא עוד אלא בשעת הכושר מדברת ביחוד הנקבה שבמהמות, וחמורה של בלעם תוכיח. ואף על פי כן תנוח דעתך. לא סוסה היא המדברת לך.

– מה היא...? סוסה ואיני סוסה בדיבור אחד! – תוהא אני ואומר, כופף ראשי ובודקה יפה יפה בעיני – ודאי היא...

– ודאי שד אני, רצונך לומר, מהלצנים שבשדים ומשטה אני כך. טעית, רחימאי, טעית! לא שד ולא בת שד אני, ואף לא סוסה ולא בת סוסה אני בטבע ברייתי. נראית אני כסוסה, ובאמת הריני בריה אחרת. אלמלא נגלו לפניך נסתרות וכל מה שאירע לי בעולמי היה מתישב לך הדבר ולא היית תוהא כך.

ומיד שתי עינים הביטו לי הבטה זו, שיש בה מעין צער וליאות, געגועים ותחנונים ביחד. והעינים עיני אדם חלש, מדוכא ומעונה ומסוגף חנם בלא פשע, סובל ומביט להעומדים עליו מחריש ודומם, והבטת עינו מספרת צערו ומכאוביו, סופדת ומבקשת רחמים, בוקעת קרב וכליות וקורעת לבבות.

נסתכלתי בזו שלפני ונשתוממתי – לא זו הסוסה ולא זו צורתה, פנים חדשות לנגדי כדמות אדם כביכול! ועד שאני משתומם על בריה משונה זו ותבנית יד שלוחה לי מתחתיה, וכיון שהחזקתי בה מפני הכבוד – ותהי לפרסת סוס בכפי!